

ЩОДО СТАНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ ДЕМОКРАТИЧНИХ СТАНДАРТІВ НАДАННЯ ЗМІ ІНФОРМАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Відповідно до ст. 10 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод (далі – Конвенція) засоби масової інформації (далі – ЗМІ) мають інформувати громадськість завдяки її праву отримувати інформацію з питань, що становлять суспільний інтерес, в тому числі й у сфері кримінального судочинства. Така діяльність за умови дотримання меж правового поля має забезпечити, з одного боку, стимулюючу роль кримінального права, а з іншого – громадський контроль за функціонуванням системи кримінального судочинства.

Закони України "Про інформацію" (ст. 21), "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні" (ст. 3), "Про телебачення і радіомовлення" (ст. 6) забороняють поширення інформації, яка порушує законні права та інтереси фізичних осіб. Йдеться про неприпустимість зловживання свободою журналістської діяльності, особливо стосовно осіб, які втягуються в орбіту кримінального судочинства.

В цій царині важливе значення для України має позиція Ради Європи, відображена у Конвенції, у її тлумаченнях Європейським судом з прав людини, а також у резолюціях та рекомендаціях органів Ради Європи. Зокрема, Бордоська декларація "Судді та прокурори у демократичному суспільстві", прийнята КРЄС та КРЄП (2009 р.), підкреслюючи важливість забезпечення суспільства необхідними відомостями про діяльність правоохоронної системи, наголошує на оприлюдненні такої інформації з урахуванням дотримання принципу презумпції невинуватості обвинуваченого, права на справедливий суд та права на повагу до приватного та сімейного життя усіх осіб, які беруть участь у процесі.

Заслугує на увагу Рекомендація REC (2003) 13 Ради Європи Комітету Міністрів державам-членам щодо надання інформації через ЗМІ стосовно кримінального судочинства. Зазначена рекомендація складається з 18 принципів, серед яких особливе значення має принцип 2 щодо презумпції невинності особи, як складника її права на справедливий суд. Згідно з цим принципом, погляди та інформація стосовно судових процесів мають передаватися або розповсюджуватися через ЗМІ тоді, коли

це не зашкоджує презумпції невинності підозрюваного, обвинуваченого.

В розвиток цих положень у ст. 296 ЦК України закріплено заборону на розголошення імені фізичної особи, яку затримали, підозрюють чи обвинувачують у злочині, до набуття законної сили обвинувального вироку суду щодо неї, та у разі виникнення інших обставин, передбачених законом. Втім вказані обмеження не мають абсолютного характеру, і ЗМІ може називати імена фізичних осіб у тому разі, якщо існують незаперечні докази того, що така інформація є суспільно значущою, тобто є предметом суспільного зацікавлення, і якщо право громадськості знати таку інформацію переважає право на захист приватності. В той же час ст. 7 Закону "Про прокуратуру" та ст. 222 нового КПК України демонструють імперативний підхід до вирішення цього питання – відомості досудового слідства можна розголошувати тільки з дозволу прокурора або слідчого і в тому обсязі, в якому вони визнають можливим. Зазначене обумовлює пошук необхідного балансу між презумпцією невинності особи, яка притягається до відповідальності, і правом громадськості знати інформацію. В основу такої рівноваги може бути покладено, наприклад, рішення Європейського суду з прав людини у справі "Санді таймс" проти Сполученого Королівства (1979), в якому наголошується, що ЗМІ не мають переступати межі, встановлені в інтересах належного відправлення правосуддя, хоч на них також лежить і обов'язок поширювати інформацію та ідеї, що стосуються як діяльності судів, так і інших сфер, які становлять безумовний суспільний інтерес. Втім, якщо інформація поширюється в такій формі, що веде до формування у громадськості власної думки про винуватість чи невинуватість ще перед оголошенням судового рішення, то це може спричинити неповагу та недовіру до суду. Тому практика "квазісуду" з боку ЗМІ визнається шкідливою. В той же час щоденно у ЗМІ висвітлюються матеріали т. з. "кримінальної хроніки", які порушують положення ст. 6 Європейської конвенції щодо презумпції невинності особи, яка втягується в орбіту кримінального судочинства, навіть якщо її діяння і не становить суспільного інтересу, не є "резонансним". Зазначене свідчить про брак належного державного та громадського моніторингу й контролю за діяльністю ЗМІ в цій царині (а, отже, й відсутність відповідного реагування на порушення закону), а також складність захисту права на презумпцію невинуватості в порядку цивільного судочинства.

Так само не забезпечується виконання і ст. 8 Конвенції та принципу 8 щодо захисту приватного життя в контексті судового процесу. Відповідно до цих положень, під час надання інформації

про підозрюваних, обвинувачених або засуджених осіб чи інших сторін кримінального процесу має поважатися їх право на захист приватного життя. Особливий захист надається сторонам, які є неповнолітніми або іншими вразливими особами, а також жертвам, родинам підозрюваних, обвинувачених або засуджених. У всіх випадках слід особливо зважати на шкідливий ефект, який унаслідок розкриття інформації, що уможливить їхню ідентифікацію, може бути справлений на осіб, які підпадають під цей принцип. Новітні підходи до втілення цих положень спостерігаємо у ст. 88 нового КПК України щодо неприпустимості доказів та відомостей, які стосуються особистості підозрюваного, обвинуваченого. Втім, наявне "тиражування" таких відомостей у ЗМІ не тільки порушує права осіб, ускладнює розслідування та розгляд кримінальних справ, а в непоодиноких випадках навіть підбурює громадян до скоєння злочинів шляхом розкриття інформації про умови та спосіб їх вчинення, обставини їх розкриття тощо.

В якості підходів до розв'язання зазначених питань можуть слугувати положення ст. 17 Закону "Про боротьбу з тероризмом", відповідно до якої інформування громадськості про вчинення терористичного акту здійснюють виключно керівник оперативного штабу або особи, уповноважені ним на підтримання зв'язків з громадськістю. Забороняється поширення через засоби масової інформації або в інший спосіб інформації, яка, зокрема: розкриває спеціальні технічні прийоми і тактику проведення антитерористичної операції; може утруднити проведення антитерористичної операції і (або) створити загрозу життю та здоров'ю заручників та інших людей, які знаходяться в районі проведення зазначеної операції або за його межами; містить дані про предмети та речовини, які безпосередньо можуть бути використані для вчинення актів технологічного тероризму. Позитивно оцінюючи зазначені правила, які варті на сприйняття іншими законами, слід звернути увагу на необхідність подальшого посилення юридичних гарантій прав осіб, втягнутих у кримінальне судочинство, зокрема, й шляхом встановлення адміністративної відповідальності ЗМІ та їх працівників за порушення демократичних стандартів надання інформації у кримінальному судочинстві.